

ΤΑ «ΠΙΣΤΕΥΩ» ΜΑΣ, ΩΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΕΣ

Δημήτρης Κ. Μπάκας

Προοίμιο

Πιστεύω σημαίνει ότι έχω πίστη, έχω πεποίθηση, είμαι βέβαιος για κάτι. Δηλαδή ουσιαστικά γνωρίζω την αλήθεια, διακρίνω το αληθές από το ψεύτικο, άρα ζω στην πραγματικότητα. Η αστάθεια, όμως, όπως και η λήθη είναι ο κανόνας. Η πραγματικότητα από λεπτό σε λεπτό αλλάζει, είναι πάντα νέα. «Τα πάντα ρεί». Εξάλλου δεν μπορώ να συλλάβω με τις αισθήσεις μου ούτε και με νου μου ακόμη το άπειρο του κόσμου μας και της ζωής.

Κάθε υλικό πράγμα αλλοιώνεται με το χρόνο, καταστρέφεται και λησμονείται. Υπάρχει, όμως, το πνεύμα, το οποίο αναδύεται από την ύλη και είναι εύθραυστο όπως εκείνη, αλλά είναι ζωντανό ως **πνεύμα χάρη στη μνήμη του**. Γιατί το πνεύμα είναι μνήμη. Θεωρείται το «παρόν του παρελθόντος». Το πνεύμα που μεριμνά για όσα έχουν συμβεί και μας τα θυμίζει, διαφορετικά το παρελθόν είναι ανίσχυρο και το μέλλον, για το οποίο ενδιαφερόμαστε, χωρίς παρελθόν είναι **ανύπαρκτο**. **Στηριζόμαστε στις μνήμες και χτίζουμε το μέλλον με τα «πιστεύω» μας**. Και εάν τα πιστεύω είναι κοντά στην αλήθεια τότε ζούμε πραγματικά. Το παρόν γεφυρώνει το παρελθόν και το μέλλον. Ξεχνάει ο άνθρωπος για να ανανεώνεται, αλλά χωρίς μνήμη και χωρίς πίστη δεν είναι άνθρωπος. **Χάρη στη μνήμη του πνεύματός μας υπάρχουμε και χάρη στη πίστη γινόμαστε άνθρωποι**.

Εισαγωγή

Οι **αξίες** κατανοούνται ευκολότερα, ως σχέσεις νοητές, μεταξύ ενός υποκειμένου και ενός αντικείμενου. Όταν συμβαίνουν καλύπτουν μια ανθρώπινη **ανάγκη**, προδιάθεση, ροπή ή επιθυμία. Αναδύονται από τον συναισθηματικό κόσμο του ανθρώπου, αλλά η αξιολόγηση τους και η ιεράρχησή τους γίνεται με γνώμονα τον ορθό λόγο.

Κατ' αυτόν τον τρόπο η **αξία της αλήθειας** συνιστά το «φως» της πραγματικότητας, μέσα στο οποίο είναι δυνατή η ζωή. Χωρίς τη γνώση ο άνθρωπος είναι έωλος. Μόνο με την αλήθεια **τακτοποιεί τον εξωτερικό Κόσμο** και δεν τον φοβάται.

Το **αγαθό, ως αξία**, με την ευρεία έννοια του καλού, είναι ο απαραίτητος όρος της ανθρώπινης συνύπαρξης μέσα σε μια κοινωνία. Ρυθμίζει τις σχέσεις του ατόμου με το ανθρώπινο περιβάλλον.

Και το **κάλλος** είναι εκείνο που διευθετεί τον **εσωτερικό κόσμο** (τον κόσμο των συναισθημάτων και ενστίκτων) της ανθρώπινης ύπαρξης, απόπου ξεκινά κάθε είδους **βούληση για πράξη**. Μόνον ένα κατάλληλα μορφοποιημένο εσωτερικό μας είναι μπορεί να δημιουργήσει θετική ενέργεια και αποπνέει την **ωραιότητα**.

Ο όρος **αρετή**, στη γενική περίπτωση, χρησιμοποιείται κυρίως με ηθικό νόημα και σημαίνει ιδιότητα-ποιότητα του **αγαθού ανθρώπου**. Ο Αριστοτέλης ορίζει την αρετή ως «**έξη, μια μόνιμη, δηλαδή, διάθεση (και ικανότητα) τής ψυχής για καλές πράξεις, που συνοδεύεται από την εξάσκηση της καλοσύνης**». Προσδιορίζεται ως «μεσότης» ανάμεσα στις δύο ακρότητες, από τις οποίες η μια είναι έλλειψη και η άλλη υπερβολή. Η **αρετή συνιστά πρακτικά ένα ποιοτικό μέγιστο**. Οι αρετές είναι οι «**ενσαρκωμένες**» **στην πράξη αξίες** απαραίτητες για την αρμονική σύνθεση της προσωπικότητας. Δεν είναι τα απλά χαρίσματα, τα προσόντα και ικανότητες, αλλά **δυνάμεις που αναδύονται από την υλοποίηση, εν μέτρω, σχετικών αξιών και ωθούν σε πράξεις με γνώμονα το ευρύτερο ηθικό αγαθό**. Δημιουργούνται κυρίως με τη δια βίου συνειδητή άσκηση και την αγωγή. Από την Αρχαιότητα ήδη έχουν γίνει αποδεκτές η **φρόνηση**, το **θάρρος** (ανδρεία), η **σωφροσύνη** (εγκράτεια, αυτάρκεια) και η **δικαιοσύνη**.

Πίστη (το πιστεύειν)

Η πίστη δεν είναι μια αξία σαν όλες στις άλλες. Συνιστά την αξία, χάρη στην οποία υπάρχουν αξίες και αρετές. Τι θα ήταν η δικαιοσύνη δίχως την πίστη των δικαίων ανθρώπων! Η ελευθερία δίχως την πίστη των ελεύθερων πνευμάτων. Δεν υπάρχει αξία και αρετή δίχως την πίστη στο περιεχόμενο της. Η πίστη είναι η αρετή της μνήμης και μάλιστα τότε η ίδια η μνήμη καθίσταται αρετή. Ενθυμούμαστε αυτό που πρέπει!!.

Τίνος πράγματος ή ποιου γεγονότος μνήμη; Το θέμα δεν είναι να είναι κάποιος πιστός σε ο,τιδήποτε, κάτι τέτοιο θα συνιστούσε όχι πίστη, αλλά λατρεία του παρελθόντος, στενοκεφαλιά, πείσμα, φανατισμό!! Όπως κάθε αρετή, η πίστη αντιπαρατίθεται σε δυο υπερβολές, άκρα. Κείται μεταξύ της **παλιμβουλίας – αστάθειας** και του **πείσματος** και, φυσικά, **τα αρνείται και τα δύο. Βρίσκεται στη χρυσή τομή, στο σωστό μέτρο.** Δεν είναι μετριότητα, αλλά **ποιοτική κορυφή.** Το θέμα δεν είναι να είναι κανείς λίγο άστατος και λίγο πεισματάρης σε ένα τέλμα κενής ανεύθυνης κουβέντας, αλλά να επιδιώκει **στόχο υψηλών προδιαγραφών.** Η πίστη δεν είναι ούτε άστατη ούτε πεισματάρα αλλά **πιστή.**

Το αντικείμενο της πίστης συνιστά την αξία της. Δεν αλλάζει κανείς ούτε είναι άπιστος στους φίλους του, εκτός εάν είναι μοχθηρός. Η πίστη δεν δικαιολογεί τα πάντα! Ο πιστός στο χειρότερο κάνει μεγαλύτερο κακό από το να το απαρνηθεί. Η πίστη στην ανοησία είναι κάτι παραπάνω από ανοησία, είναι **έγκλημα.** Η πίστη δεν είναι πάντα αξιέπαινη, αλλά εξαρτάται από **τις αξίες στις οποίες είναι κάποιος πιστός.** Η μνησικακία δεν είναι ασφαλώς αρετή, γιατί παραμένει πιστή στο μίσος. Υπάρχει και η πίστη στα μικρά πράγματα, που συνιστά **μικροπρέπεια.** Η πίστη είναι μεγάλη και καλή πίστη. **Για να καταστεί αρετή πρέπει να έχει ως περιεχόμενο μια αξία.** Με άλλα λόγια πίστη στην ευγένεια, στη σωφροσύνη, στη σύνεση, στο θάρρος, πίστη την ανυστερόβουλη **αγάπη... Τότε καθίσταται ενάρετη.**

Η πίστη είναι η «**αρετή του Ίδιου**» μέσα σε ένα κόσμο που όλα διαρκώς αλλάζουν. Και φυσικά δεν υπάρχει το **ίδιο** παρά μόνο χάρη στη **μνήμη** και τη **θέληση** δηλαδή στην ανθρώπινη **προσωπικότητα**, η οποία αποπνέει εμπιστοσύνη. Το διαπίστωσε περίφημα ο Μονταίνιος: «**Η βάση της υπαρξής μου και της ταυτότητάς μου είναι καθαρά ηθική. Ενυπάρχει στην πίστη που ορκίσθηκα στον εαυτό μου. Στην πραγματικότητα δεν είμαι αυτός που ήμουν χτες, δεν είμαι ο ίδιος παρά μόνο επειδή δέχομαι πως είμαι ο ίδιος, γιατί χρεώνομαι ένα συγκεκριμένο παρελθόν ως δικό μου και γιατί προτίθεμαι να αναγνωρίζω και στο μέλλον την παρούσα δέσμευσή μου ως παντοτινά δική μου.**» Δεν υπάρχει **ηθικό υποκείμενο** δίχως πίστη, γιατί διαφορετικά δεν θα υπήρχαν καθήκοντα (ας σκεφτούμε τα σημερινά «**είπα...ξείπα!!!**»). **Η πίστη είναι η αρετή της μνήμης και η απιστία το ελάττωμά της.** Η αρετή της μνήμης είναι κάτι παραπάνω από τη μνήμη, όπως η πίστη κάτι παραπάνω από την πιστότητα. **Η πίστη είναι το αντίθετο της ασυνέπειας, της προδοσίας, της απιστίας.**

Ρυθμιστικές αξίες και αρετές (σκέπτεσθαι, συναισθάνεσθαι, πράττειν)

Πίστη στο ορθώς σκέπτεσθαι: Το πρώτο αντικείμενο της πίστης είναι η **Αλήθεια** η οποία προσεγγίζεται με το ορθώς **σκέπτεσθαι που απαιτεί, όμως, διαρκή προσπάθεια** για να μπορέσει να αντισταθεί στη **λήθη**, στην **αστάθεια της μόδας**, του **συμφέροντος**, στους **εκμαυλισμούς** και **χυδαιότητες...** Ο υγιής τρόπος σκέψης (νοοτροπίας) μας, άγεται, φέρεται και διαμορφώνεται καθημερινά από ποικιλώνυμους εχθρικούς για την ανθρωπινότητα παράγοντες.

Δεν υπάρχει σκέπτεσθαι, χωρίς **μνήμη** και δίχως πάλη ενάντια στη **λήθη.** Για να σκεφτούμε όμως, πρέπει όχι μόνον να θυμόμαστε αλλά να **θέλουμε να θυμόμαστε. Η βούληση είναι δύναμη για πράξη και αρετή.** Δεν είναι απλά ενθύμια οι μνήμες. **Είναι ζωντανές δυνάμεις που τις έχουμε και τις πιστεύουμε.** Τις πιστεύουμε και τις κρατάμε ως αξίες, όχι γιατί φοβόμαστε την απόρριψη, αλλά πάνω από όλα γιατί **υπηρετούν τη αλήθεια.** Εάν οι μνήμες δεν εξυπηρετούν της αλήθεια η πίστη μετατρέπεται σε αρτηριοσκλήρυνση και φανατισμό.

Το να είμαστε πιστοί στο ορθώς σκέπτεσθαι δεν σημαίνει ότι πρέπει να αρνούμαστε να αλλάζουμε απόψεις (δογματισμός). Σημαίνει ότι αρνούμαστε να αλλάζουμε τις **ιδέες δίχως ικανές αιτίες**. Έχουμε το δικαίωμα και χρέος, μάλιστα, να αλλάζουμε απόψεις κάτω από νέα επανεξέταση **χάριν της αλήθειας και μόνον**. Γιατί πάνω από όλα η **πίστη στην αλήθεια**, μετά στη μνήμη της αλήθειας. Αυτή είναι η πίστη στο ορθώς σκέπτεσθαι. Το παράδειγμα της επιστήμης που ζει στο παρόν και δεν παύει να ξεχνά τα πρώτα βήματα. Αντίθετα η φιλοσοφία που αναζητά την απόλυτη γνώση δεν σταματά να παρακολουθεί τα πρώτα βήματα. Η επιστήμη προοδεύει και ξεχνά, η φιλοσοφία στοχάζεται και θυμάται. **Η φιλοσοφία είναι μια ύπατη πίστη στη σκέψη της αλήθειας.**

Πίστη στο κάλλος: Το κάλλος είναι μία από τις τρεις ύψιστες αξίες, ισότιμη με την αλήθεια και το αγαθό. Η **αξία του κάλλους**, στη γενική περίπτωση, επενεργεί στον εσωτερικό μας κόσμο, στο χώρο των συναισθημάτων – συγκινήσεων και των βιωμάτων μας, κοντολογίς στο όλο της ζωής μας. Από ίδιο χώρο ξεκινούν και οι κάθε είδους αναδράσεις και αναπτύσσονται οι αντίστοιχες προδιαθέσεις. Εκεί είναι εναποθηκευμένες και οι ορμές του ανθρώπου, όπως και τα ποικίλα πάθη του, αλλά αναδύονται και οι **αντίστοιχες ροπές και επιθυμίες μας**.

Ο χώρος του κάλλους σε σχέση με τους χώρους της αλήθειας και του αγαθού έχει ένα πολύ βολικό χαρακτηριστικό, που οφείλεται στην μεγάλη αοριστία των όσων συμβαίνουν άθελά μας στο χώρο αυτό. Αυτό συνιστά το ευεργετικό πλεονέκτημα του κάλλους, γιατί προσδίδει στον άνθρωπο έναν **μεγάλο βαθμό ελευθερίας**, τον οποίο δεν έχουν οι άλλοι δυο χώροι. Ο ορθός και ο πρακτικός λόγος έχουν ουσιαστικά ένα είδος απόλυτου ρόλου, καθόσον δημιουργούν πάντοτε συνθετικά, οπότε προκαλούνται ακαμψίες. **Το Κάλλος παρέχει μια μεγαλύτερη ποικιλία επιλογών, άρα δημιουργεί γονιμότητα για ανάπτυξη πρωτοβουλιών συνύπαρξης των τριών χώρων.**

Πίστη στο αγαθό, (τουτέστιν στην ηθική): Ο Καντ θεωρεί την πίστη καθήκον καθόσον θεωρεί ως υπακοή στο ηθικό νόμο που είναι αχρονικός και πάντα μπροστά μας. Αυτή η πίστη συνιστά πίστη σε ό,τι το καθήκον ορίζει. Η πίστη υπόκειται στον ηθικό νόμο και όχι ο ηθικός νόμος στην πίστη. Προϋπόθεση είναι να υπάρχει ηθικός νόμος καθολικός, **πρακτικός Λόγος** που άρχει απόλυτα δίχως να λαμβάνει υπόψη του τον χρόνο και τον χώρο. Δηλαδή λατρεία της **λογικής!!** Μια ηθική πρέπει βέβαια να είναι λογική αφού πρέπει να είναι καθολική, ωστόσο καμιά λογική δεν επαρκεί. Δεν αρνούμαστε τη λογική, χωρίς την οποία απομακρύνεται η αλήθεια και το πνεύμα δεν επιβιώνει. Δεν πρέπει, όμως, να συγχέουμε τη λογική, που είναι **πίστη στο αληθινό**, με την ηθική που είναι **πίστη στις σταθερές ανθρώπινες αξίες**, που συνυπάρχουν στο ανθρώπινο πνεύμα, ως ύπατη ποιότητα της **ανθρωπότητάς του**. Η λογική και η ηθική εξακολουθούν να είναι διαφορετικές έννοιες. **Η ηθική δεν είναι μόνον η αλήθεια αλλά και ολόγραμμα αξιών. Δεν είναι αντικείμενο, απλά γνώσης, αλλά και βούλησης. Δεν απόλυτα άχρονη αλλά ιστορική.** Η ηθική ερείδεται στο παρελθόν, συνιστά εμπειρία ζωής και εάν δεν υπάρχουν θεμέλια ηθικής, τότε έρχεται η **πίστη** (τα πιστεύω μας) να πάρει τη θέση τους. Με την **πίστη υποτασσόμαστε όχι στην στο άχρονο ενός ηθικού νόμου, αλλά στην ιστορική πορεία των αξιών.** Πίστη στην ιστορία, στον πολιτισμό, στην ανθρωπότητα του ανθρώπου.

Σχολιασμός και αποτιμήσεις

Δεν μπορούμε να πάμε ενάντια στη σοφία των προγόνων μας. Ας μη λησμονούμε το «ουκ ήλθον καταλύσαι, αλλά πληρώσαι...» του Χριστού. Λόγος Πιστού που ισχύει όχι μόνον στη Θρησκευτική Πίστη, αλλά ολιστικά σε κάθε πίστη και σε κάθε ανθρώπινο πνεύμα. Εν κατακλείδι και η Θρησκευτική Πίστη είναι Πίστη στην **Απόλυτη Αλήθεια** (Πανσοφία του Υπάτου Όντος), στο **απόλυτο Κάλλος** Του και στην **απόλυτη Αγαθότητα** (Πανάγαθος). Αυτό τον ιδανικό βαθμό του πιστεύειν ευελπιστούμε, από τον οποίο αναδύονται η μέγιστη **Ελπίδα και η Αγάπη** («Ο Θεός αγάπη εστί»).

Σε ό,τι αφορά στο ανθρώπινο επίπεδο οραματιζόμαστε μια πολιτισμική πολιτική, κοινωνική αξία που είναι ενάντια σε κάθε βαρβαρότητα. Βάρβαρος είναι ο άπιστος σε υγιή «πιστεύω» αξιών. Υπόσχεση για καλύτερο μέλλον έξω από δοκιμασμένες αξίες και αρετές είναι απόλυτα ανασφαλής. Κάθε ηθική, όπως κάθε κουλτούρα και πολιτισμός εκπορεύεται από τις εμπειρίες του παρελθόντος. Η μόνη ηθική είναι η πιστή ηθική.

Η ψυχή του ανθρώπου, ως συνείδηση ενεργεί κατά βάση προς τις τρεις παραπάνω μεγάλες αξίες, την αλήθεια, το κάλλος και αγαθό. Η συν-κίνηση αυτή της συνείδησης ενεργεί, ως εάν οδηγός της ανθρώπινης προσωπικότητας, χαράσσεται στο είναι μας και συνιστά το βασικό ίχνος του εαυτού μας που ονομάζουμε χαρακτήρα. Είναι ουσιαστικά η ταυτότητά μας. Αυτό είναι το αντικείμενο της αγωγής του ανθρώπου.

Η συνείδηση δομείται με τη σύνθεση της γνωστικής λειτουργίας, της αισθητικής καλλιέργειας και της ηθικής συγκρότησης. Ο ορθός λόγος, ως κύριος συντελεστής της αλήθειας ρυθμίζει τα όρια του συναισθηματικού χώρου και αντίστοιχα καθορίζει και τις επιταγές της ηθικής συγκρότησης. Αντίστοιχα οι ηθικές απαιτήσεις καθορίζουν τα όρια της χρήσεως των γνωστικών επιτευγμάτων, όπως και τις αντίστοιχες εντάσεις των συναισθηματικών ενεργημάτων. Από την πλευρά του ο κόσμος του θυμικού (συναισθημάτων) δημιουργεί τα βουλητικά κίνητρα του ατόμου για είσοδο, τόσο στο γνωστικό όσο και τον ηθικό χώρο. Ήτοι ο εαυτός μας ενεργεί ως ενιαίο όλον.

Το κάλλος, ως γενική έννοια του ωραίου, του υπέροχου, του χαριτωμένου, του τραγικού,... θεωρείται γενικά ως το βασικό ενδόσιμο, ήτοι εκείνο που προκαλεί τη διάθεση να σκεφτούμε και να πράξουμε κάτι, τουτέστιν το έναυσμα, προοίμιο και κίνητρο.

Η πίστη σήμερα θεωρείται «απεγνωσμένη», γιατί ο αγώνας είναι άνισος στην ακαταμάχητη πλημμυρίδα της λήθης, που κατακλύζει τα πάντα.

Επίλογος

Η πίστη είναι η δύναμη για ζωή. Η Ηθική πρέπει να είναι πιστή. Η ηθική έχει ως ενδόσιμο την ευγένεια που μετέχει στο κάλλος, θεμελιώνεται στην πίστη, και ανέρχεται στην κλίμακα των αρετών και αξιών, ολογραμμικά. Σεβόμαστε τους καλούς τρόπους. Μαθαίνουμε με το παράδειγμα των μεγαλύτερων. Εθιζόμαστε σε καλές πράξεις που επιβάλλονται στα πρώτα βήματα και εδραιώνονται στην εμπιστοσύνη και την αγάπη. Αγάπη της μητέρας, ο νόμος του πατέρα. Η σωστή ανατροφή κυρίως με το παράδειγμα κι την αμοιβαία αγάπη.

Η ηθική και τα πιστεύω μας, δεν είναι κάτι το άψυχο, δεν έχουν μηχανιστικό χαρακτήρα, αλλά συνιστούν ζωντανές αξίες, οι οποίες ανατροφοδοτούνται διαρκώς με την αλήθεια, το κάλλος και την αγαθότητα και κρυσταλλώνονται στην ιερότητα της πίστης στον άνθρωπο και το μέλλον του.

Στη βάση όλης της θεμελίωσης της ανθρώπινης προσωπικότητας της ηθικής είναι η πίστη, η οποία είναι το αντίθετο της «ανατροπής των αξιών», που συνεπάγεται τον εκφυλισμό της πίστης. Οι επιλήσμονες των ιερών παραδόσεων και αξιών επιδιώκουν τη λήθη του παρελθόντος, το οποίο δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του, γι' αυτό χρειάζεται την ευγνωμοσύνη μας.

Αυτό είναι και το δικό μας απαράγραπτο καθήκον: Να έχουμε πίστη στο παρελθόν, να εμπνεόμαστε και να διδασκόμαστε από αυτό. Τα πιστεύω μας να διατηρούνται πάντοτε ζωντανά και διαρκώς ανανεωμένα, χωρίς να εκφυλίζονται μέσα στη λήθη και την περιφρόνηση, γιατί το μέλλον μας έχει τις ρίζες του στο παρελθόν μας.

Δημήτρης Κ. Μπάκας

Νοέμβριος 2019